



**ҚАРОРИ**  
**ПЛЕНУМИ СУДИ ОЛИИ ҶУМҲУРИИ ТОҶИКИСТОН**  
**№6**

аз 12 декабри соли 2002

шаҳри Душанбе

**Дар бораи таҷрибаи судии баррасии парвандаҳо оид ба ҷиноятҳои ноболиғон**  
*(бо тағйиротҳое, ки бо қарорҳои Пленум аз 22 декабри соли 2006 №10, аз 23 юни соли 2010 №14, аз 23 ноябри соли 2012 №33 ва аз 24 юли соли 2019, №1 ворид карда шудаанд)*

Бинобар аз тарафи судҳо пайдо шудани саволҳои ҳангоми татбиқи намуҷдани қонунгузорӣ бо парвандаҳои оиди ҷиноятҳои ноболиғон, бо дастрасии моддаи 27 Қонуни конститусионии Ҷумҳурии Тоҷикистон “Дар бораи судҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон”, Пленуми Суди Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон, -

**Қ А Р О Р   К А Р Д:**

1. Диққати судҳо барои бо масъулияти ҷиддӣ, сари вақт ва хушсифат баррасӣ намуҷдани парвандаҳо оид ба ҷиноятҳои ноболиғон ҷалб карда шавад. Пешбурди судиро оиди ин парвандаҳо бояд бо риояи ҷиддии қонунгузорию моддӣ ва мувофиавӣ ба роҳ монда, он бояд барои ҳаматарафа таъмин намуҷдани манфиатҳои ноболиғон, ҳимояи ҳуқуқҳои қонунии онҳо, таъини ҷазои одилона ва пешгирии содир намуҷдани ҷиноятҳои нав мусоидат намояд.

Судҳо бояд дар назар дошта бошанд, ки мутобиқи моддаи 10 Конститутсияи Ҷумҳурии Тоҷикистон дар баробари санадҳои ҳуқуқии Ҷумҳурии Тоҷикистон санадҳои ҳуқуқии байналмилалӣ, ки Тоҷикистон онҳоро эътироф кардааст, қисми таркибии низоми ҳуқуқии Ҷумҳурии Тоҷикистонро ташкил медиҳанд.

Аз ҷумла, Ҷумҳурии Тоҷикистон «Конвенсия оиди ҳуқуқҳои кӯдак» аз 20 ноябри соли 1989, «Протоколи иловагӣ ба Конвенсия оиди ҳуқуқҳои кӯдак, ки ба иштироки кӯдакон дар муноқишаҳои низомӣ дахл дорад» аз 25 майи соли 2000, «Протоколи иловагӣ ба Конвенсия оиди ҳуқуқҳои кӯдак, ки ба хариду фурӯши кӯдакон, фоҳишагии кӯдакона ва порнографии кӯдакона дахл дорад» аз 25 майи соли 2000-умро эътироф намуҷдааст, ки меъёрҳои алоҳидаи онҳо вазъи ҳуқуқии ноболиғонро муайян мекунанд.

Бо ин мақсад бояд мунтазам савияи салоҳияти касбӣ ва таҳассусӣ судяҳоеро, ки парвандаҳои оиди ҷиноятҳои ноболиғонро баррасӣ менамоёнд, такмил дода, масъулияти шахсии онҳо барои қонунӣ ва асоснок будани ҳар як қарор, баланд бардошта шавад.

2. Ҳангоми таъин намуҷдани мувофиаи судӣ ба судҳо лозим аст, ки асоснокии ҳабси (ба ҳабс гирифтани) ноболиғонро бодикқат бисанҷанд, зеро мувофиқи талаботи моддаи 427 КМҚ Ҷумҳурии Тоҷикистон чунин чораи пешгириро танҳо дар ҳолатҳои истисно ҳангоми содир намуҷдани ҷинояти вазнин ва махсусан вазнин татбиқи қардан мумкин аст.

Дар сурати аз тарафи мақомоти тафтиши пешакӣ риоя накардани талаботҳои мазкур ба суд лозим аст, ки ин чораи пешгириро тағйир диҳад ё бекор намояд.

Вобаста ба ҳолатҳои мушаххаси қор ва вазнинии ҷиноят, бо назардошти маълумотҳои оиди шахсияти ноболиғ, инчунин шароити ҳаёт ва тарзи зист, муносибат бо падару модар, суд метавонад дар асоси моддаи 108 КМҚ Ҷумҳурии Тоҷикистон ҳамчун чораи пешгирӣ ўро тахти парастории падару модар, парасторон, васиён ё дигар шахсони сазовори эътимод, инчунин намоёндагонии муассисаҳои махсуси кӯдакон супорад.

3. Ҳангоми баррасии парвандаҳо оиди ҷиноятҳои ноболиғон бояд дар назар дошт, ки иштироки ҳимоятгар (адвокат) бо ин парвандаҳо аз лаҳзаи дар ҳаққи шахс баровардани қарори

оғози парвандаи ҷиноятӣ, дар ҳолати ба сифати гумонбаршуда дастгир кардани шахс бошад аз лаҳзаи воқеан дастгир гардидани гумонбаршуда, ҳамчунин дар давраи муурофияи судӣ ҳатмӣ аст, новобаста аз он, ки айбдоршаванда дар ин муддат ба балоғат расидааст ё не. Чунин тартиб ба ҳолатҳое низ дахл дорад, ки агар шахс барои маҷмӯи ҷиноятҳое айбдор карда шудааст, ки яке аз онҳо аз тарафи ӯ дар давраи то синни 18-солагӣ ва дигараш баъди ба балоғат расидан содир шуда бошад.

Бояд дар назар дошт, ки ҳуқуқи ҳимоя, мувофиқи моддаи 22 КМҚ Ҷумҳурии Тоҷикистон амалӣ мегардад. Ба сифати ҳимоятгар адвокатҳо роҳ дода мешаванд. Бо таъиноти суд, қарори судя, прокурор, муфаттиш ва таҳқиқбаранда ҳешовандони наздик ва намояндагони қонунии ноболиғ ба сифати ҳимоятгар ба пешбурди парванда роҳ дода мешаванд.

Риоя накардани талаботи қонун оиди иштироқи ҳатмии ҳимоятгар (адвокат) дар тафтишоти пешакӣ ва дар муурофияи судӣ мувофиқи моддаи 375 КМҚ Ҷумҳурии Тоҷикистон ҳамчун вайронкунии қиддии қонуни муурофиявии ҷиноятӣ шуморида шуда боиси бекор намудани ҳукм мегардад.

4. Ҳангоми баррасии парванда судҳо бояд ба инбат гиранд, ки мутобиқи моддаи 426 КМҚ Ҷумҳурии Тоҷикистон парванда нисбат ба ноболиғе, ки дар содир намудани ҷиноят якҷоя бо калонсолон иштирок кардааст, дар марҳилаи тафтиши пешакӣ ба тафтиши алоҳида ҷудо карда мешавад. Агар ба тафтиши алоҳида ҷудо кардани парванда нисбати ноболиғ барои таҳқиқи ҳамаҷониба ва ҳолисонаи ҳолатҳои парванда монеаи қиддӣ ба вучуд оварда тавонад, нисбат ба айбдоршавандаи ноболиғе, ки аз рӯи як парванда бо калонсолон ба ҷавобгарӣ кашида шудааст, бояд қоидаҳои боби 44-и Кодекси номбурда татбиқ карда шаванд.

Бо қарори муфаттиш аз лаҳзаи пурсиши аввалини гумонбаршуда ва айбдоршавандаи ноболиғ намояндагони қонунии ӯ роҳ дода мешавад ва ба ӯ ҳуқуқҳои дар қисми 2 моддаи 431 КМҚ Ҷумҳурии Тоҷикистон пешбинигардида фаҳмонда мешавад.

Ҳамзамон ҳангоми пурсиши гумонбаршуда, айбдоршавандае, ки ба синни шонздаҳсолагӣ нарасидааст, ҳамчунин ба ин синну сол расидаасту ноқисулақл доништа шудааст, иштироқи омӯзгор ва равоншинос ҳатмӣ мебошад. Ба омӯзгор ва равоншинос ҳуқуқҳои ошсон пеш аз пурсиши ноболиғ фаҳмонида мешавад.

5. Дар асоси моддаи 433 КМҚ Ҷумҳурии Тоҷикистон намояндагони қонунии судшавандаи ноболиғ бояд ба маҷлиси суд даъват карда шаванд. Онҳо ҳуқуқ доранд дар таҳқиқи далелҳо иштирок намоянд, нишондод диҳанд, далелҳо пешниҳод кунанд, дархостҳо ва раддияҳо баён намоянд, доир ба амалҳо ва қарорҳои суд шикоят кунанд, дар маҷлиси суде, ки парвандаро бо тартиби кассатсионӣ баррасӣ мекунад, иштирок намоянд ва шикоятҳои худро шарҳ диҳанд. Ҳуқуқи мазкур бояд ба онҳо дар қисми тайёрии муурофияи судӣ фаҳмонда шавад. Намояндагони қонунӣ дар толори маҷлиси суд дар давоми тамоми муурофияи суд бояд ҳозир бошанд.

Судяҳо бояд дар назар дошта бошанд, ки мутобиқи қисми 2 модаи 273 КМҚ Ҷумҳурии Тоҷикистон муҳокимаи пӯшидаи судӣ, инчунин бо таъиноти асосноки суд (қарори судя) оид ба парвандаҳои ҷиноятӣ шахсоне, ки ба синни шонздаҳ нарасидаанд, ба муқобили озодӣ ва дахлнопазирии ҷинсӣ ва ҷиноятҳои дигар, бо мақсади пешгирии фош шудани маълумоти ҷанбаҳои маҳрамонаи шахсони иштироккунандаи парванда ё маълумоте, ки шаъну эътибори онҳоро паст мезанад, инчунин дар ҳолатҳое, ки онро манфиати таъмини амнияти иштироккунандагони муурофия ва шохидон ё ҳешовандони наздики онҳо талаб мекунад, мумкин аст гузаронида шавад.

Ҳангоми ҳал кардани масъалаи ба маҷлиси суд даъват намудани намояндаи қонунии судшавандаи ноболиғ дар назар бояд дошт, ки рӯйхати шахсоне, ки дар сарҳати 10 моддаи 6 КМҚ Ҷумҳурии Тоҷикистон қайд шудаанд метавонанд намояндаи қонунӣ шаванд, маҳдуд мебошад.

Намояндаи қонунӣ метавонад бо таъиноти (қарори) асосноки суд, судя агар асос мавҷуд бошад, ки амалҳои ӯ ба манфиатҳои судшавандаи ноболиғ зарар мерасонанд ё барои баррасии ҳолисонаи парванда монеа ба вучуд меоранд, аз ширкат дар муурофияи суд дур карда шавад. Дар ин ҳолат ба муурофияи суд намояндаи дигари қонунии судшавандаи ноболиғ роҳ дода мешавад. Ҳозир нашудани намояндаи қонунии судшавандаи ноболиғ ба шарте, ки суд иштироқи ӯро

ҳатмӣ нашуморад, боиси боздоштани баррасии парванда намегардад.

6. Агар шахси дар синни то 18-солагӣ ҷинойтсодирнамуда дар вақти баррасии парванда дар суд ба балоғат расида бошад, вазифаи намояндаи қонунӣ қатъ мешавад. Лекин ин вазифаҳо метавонанд дар ҳолати аз тарафи суд нисбати шахси аз 18 то 20 сола татбиқ намудани муқаррароти дар моддаи 95 КҶ Қумҳурии Тоҷикистон пешбинишуда идома ёбанд.

7. Мутобиқи талаботи моддаи 425 КМҶ Қумҳурии Тоҷикистон муайян кардани синну соли ноболиғ ба ҳолатҳое дохил мешавад, ки ҳангоми гузаронидани тафтиши пешакӣ ва мурофиаи судӣ аз рӯи парвандаҳои ҷинойтӣ нисбат ба ноболиғон бояд муқаррар карда. Дар вақти муайян кардани синну соли ноболиғ дар назар доштан зарур аст, ки шахс ба синну соли, ки мувофиқи қонун ба ҷавобгарии ҷинойтӣ кашида мешавад, на аз рӯзи таваллудаш, балки аз соати сифри шабонарӯзи дигар мерасад.

Ҳангоми тавассути экспертизаи судӣ-тиббӣ аниқ намудани синну соли судшаванда рӯзи таваллуди ӯ рӯзи охирини ҳамон соли, ки аз тарафи экспертҳо номбар шудааст, ҳисобида мешавад ва дар вақти муайян намудани синну сол бо адади камтарин ва баландтарин ба суд лозим аст, ки синни камтарини пешниҳодкардаи экспертҳо ба инобат гирад.

8. Дар вақти дида баромадани парвандаҳои оиди ҷинойтҳои ноболиғон, ки бо иштироки калонсолон содир шудаанд, зарур аст характери муносибатҳои байни калонсолон ва наврас бо таври дақиқ муайян карда шавад, чунки ин маълумотҳо метавонанд барои муайян намудани нақши калонсол дар ҷалб намудани ноболиғ ба содир намудани ҷинойт ё кирдорҳои зиддиҷамъиятӣ аҳамияти муҳим дошта бошанд.

Судҳо бояд дар назар доранд, ки барои ҷалби ноболиғ ба содир намудани ҷинойт (моддаи 165 КҶ Қумҳурии Тоҷикистон) ё ҷалби онҳо ба содир намудани кирдорҳои зиддиҷамъиятӣ (моддаи 166 КҶ Қумҳурии Тоҷикистон), шахсони ба синни 18-солагӣ расида ва ҷинойтро қасдона содиркарда ба ҷавобгарии ҷинойтӣ кашида мешаванд. Инчунин бояд муайян карда шавад, ки оё калонсол дарк намудааст ё роҳ додааст, ки бо ҳаракатҳои худ ноболиғро ба содир намудани ҷинойт ё дигар кирдорҳои зиддиҷамъиятӣ ҷалб карда истодааст. Агар калонсол ноболиғ будани шахси ба содир намудани ҷинойт ё кирдорҳои зиддиҷамъиятӣ ҷалбнамудаашро наметониста бошад, он гоҳ ӯро бо моддаҳои 165 ё 166 КҶ Қумҳурии Тоҷикистон ба ҷавобгарӣ кашидан мумкин нест. Ҷинойте, ки ҷавобгариаш дар моддаҳои 165 ва 166 КҶ Қумҳурии Тоҷикистон нишон дода шудааст, аз вақти ноболиғро ба содир намудани ҷинойт ё кирдори зиддиҷамъиятӣ ҷалб намудан хотимаёфта ҳисоб мешавад новобаста аз он ки ӯ кадоме аз кирдорҳои қайдшудаи зиддиҳуқуқиро содир карда бошад.

9. Бояд дар назар дошт, ки содир намудани ҷинойт бо истифодаи шахсе, ки бинобар синну солаш (моддаи 23 КҶ Қумҳурии Тоҷикистон) ё номукаллафиаш (моддаи 24 КҶ Қумҳурии Тоҷикистон) ба ҷавобгарии ҷинойтӣ кашида намешавад, шарикиро ташкил намекунад. Дар баробари ин ҳангоми аз тарафи ноболиғ содир намудани ҷинойт, ки бо асосҳои дар боло қайдшуда ба ҷавобгарии ҷинойтӣ кашида намешавад, шахси ба содир намудани ин ҷинойт ноболиғро ҷалбнамуда, мувофиқи қисми 2 моддаи 36 КҶ Қумҳурии Тоҷикистон барои кирдораш ҳамчун иҷрокунанда ҷавобгар мешавад.

10. Дар вақти таҳрик намудани ноболиғ ба содир кардани ҷинойт ҳаракатҳои шахси калонсол бояд бо моддаи 165 КҶ Қумҳурии Тоҷикистон, ҳамчун бо қонуне, ки ҷавобгариро барои дар шарикӣ (дар намуди таҳриқкунанда) содир намудани ҷинойти мушаххас муқаррар намудааст, банду баст карда шавад.

11. Агар рафтори зиддиҳуқуқӣ ё ифвогаронаи шахсони калонсол, аз он ҷумла, доир ба парванда ҷабрида эътирофшудагон, содир намудани ҷинойтро аз тарафи ноболиғ водор карда бошад, суд ҳақ дорад инро ҳамчун ҳолатҳои сабуқкунандаи ҷазои гунаҳгор ба ҳисоб гирад, ҳамчунин дар ҳолатҳои зарурӣ ба ҷои қор ё истиқомати шахсони қайдшуда таъинотҳои хусусӣ равона кунад.

Инчунин бояд ба инобат гирифт, ки мутобиқи банди ”з” моддаи 61 КҶ Қумҳурии Тоҷикистон, содир намудани ҷинойт дар натиҷаи маҷбуркунии ҷисмонӣ ё рӯҳӣ, агар он ҷинойт будани кирдорро истисно накунад, ё бинобар вобастагии моддӣ, хизматӣ ва ё вобастагии дигар доштани ноболиғ ба амал омада бошад, инҳо ҳамчун ҳолатҳои сабуқкунандаи ҷазо ба ҳисоб

меравад, бинобар ин хангоми аз тарафи суд муайян кардани ҳолати аз чониби калонсол ба содир намудани ҷиноят ҷалб намудани ӯ бояд масъалаи хусусияти маҷбуркунии ҷисмонӣ ё рӯҳии нисбати ноболиғ татбиқшуда ҳал карда шавад. Дар ин маврид ба судҳо зарур аст, муқаррар намоянд, ки чунин вобастагӣ ё маҷбуркунӣ ҷой доштанду ҳаракатҳои ҷинояткоронаи ноболиғ аз ноилҷой буд, зеро иродаи вай бо рафторҳои зиддиҳукукии калонсоле, ки ноболиғро ба содир намудани ҷиноят ҷалб намудааст, фуру нишонда шуда буд.

12. Бо мақсади таъмини иҷрои қатъии талаботи қонунгузори мурофиавии ҷиноятӣ, аз он ҷумла, меъёрҳои, ки пешбурди оиди парвандаи ноболиғон махсус танзим мекунад (моддаҳои 424, 425, 426, 427, 428, 429, 430, 431, 432, 433, 434, 435, 436, 437 КМҚ Ҷумҳурии Тоҷикистон) парвандаҳои категорияҳои мазкур бояд таҳти раиси судьяҳои нисбатан таҷрибадор дида баромада шаванд.

13. Ҳангоми таъини ҷазо ба ноболиғон судҳоро лозим аст на танҳо талаботҳои дар моддаи 60 КҚ Ҷумҳурии Тоҷикистон нишондодашуда (хусусияту дараҷаи ҳавфнокии ҷамъиятии ҷинояти содиршуда, маълумотҳо оиди шахсияти гунаҳгор, ҳолатҳои сабуккунанда ва вазнинкунандаи ҷазо), инчунин шартҳои дар моддаи 88 КҚ Ҷумҳурии Тоҷикистон қайдшуда (шароити зиндагию тарбияи ноболиғ, дараҷаи инкишофи рӯҳӣ, вазъи саломатӣ, хусусиятҳои дигари шахсӣ ва ҳамчунин таъсири шахси калонсол)-ро низ ба инбат гирифта, имконияти таъин намудани ҷазои маҳрум сохтан аз озодӣ вобаста набударо муҳокима намоянд. Суд ҳамон вақт метавонад ба ноболиғ ҷазоро дар намуди маҳрум сохтан аз озодӣ таъин намояд, ки агар ислоҳ шудани ӯ бе ҷудо кардан аз ҷамъият имконнопазир бошад. Дар сурати таъин намудани ҷазои маҳрум сохтан аз озодӣ суд вазифадор аст, ки дар ҳукм асосҳои таъин намудани ин ҷазоро нишон диҳад.

Мутобиқи муқаррароти қисми 6 моддаи 87 КҚ Ҷумҳурии Тоҷикистон нисбати ноболиғоне, ки бори аввал ҷиноятҳои начандон вазнин ва дараҷаи миёна содир намудаанд, ҷазои маҳрум сохтан аз озодӣ таъин карда намешавад ва агар санксияи моддаи Қисми махсус ғайр аз ҷазои маҳрум сохтан аз озодӣ дигар намуди ҷазоро пешбинӣ накарда бошад, он гоҳ суд ҷазоҳои бо маҳрум сохтан аз озодӣ алоқаманд набудани дар Қисми умумии ҳамин Кодекс пешбинишударо дар доираи ҳаҷм ва мӯҳлатҳои пешбиниамудани Қисми умумии ҳамин Кодекс таъин менамояд.

Муқаррароти қисми 6 моддаи 87 КҚ Ҷумҳурии Тоҷикистон оиди бори аввал ҷиноят содир намудан аз чониби ноболиғон онро дар назар дорад, ки ноболиғ қаблан ҷиноят содир накардааст ё ҷиноят содир кардаасту бо сабаби пушаймонӣ аз кирдораш, ошти шудан бо ҷабрида, тағйир ёфтани вазъият, гузаштани мӯҳлати ба ҷавобгарии ҷиноятӣ кашидан аз ҷавобгарии ҷиноятӣ озод карда шудааст ё мӯҳлати иҷрои ҳукми айбдоркунӣ гузаштааст ё ин ки барои ҷинояти қаблан содиркарда тибқи тартиби муқаррароти қонун доғи судиаш бардошта ё барҳам хӯрдааст.

Дар баробари ин ба судҳо зарур аст, ки ҳангоми баррасии парвандаҳо оиди ҷиноятҳои ноболиғон дар назар дошта бошанд, ки тибқи талаботи моддаи 93 КҚ Ҷумҳурии Тоҷикистон мӯҳлати ба ҷавобгарии ҷиноятӣ кашидан ва иҷрои ҳукми айбдоркунии дар моддаҳои 75 ва 81-и ҳамин Кодекс пешбинигардида ҳангоми аз ҷавобгарии ҷиноятӣ ё аз адои мӯҳлати ҷазо озод намудани ноболиғон нисфи он ихтисор карда мешавад.

Инчунин мувофиқи моддаи 94 КҚ Ҷумҳурии Тоҷикистон барои шахсе, ки то синни ҳаҷдаҳсолагӣ ҷиноят содир кардаанд, мӯҳлати дар қисми сеюми моддаи 84-и ҳамин Кодекс пешбинигардидаи барҳам додани доғи судӣ ихтисор гардида, мутобиқан баробар аст:

а) як сол пас аз адо намудани мӯҳлати маҳрум сохтан аз озодӣ барои ҷинояти начандон вазнин ё дараҷаи миёна;

б) се сол пас аз адо намудани мӯҳлати маҳрум сохтан аз озодӣ барои ҷинояти вазнин ё махсусан вазнин.

Агар санксияи қонуни ҷиноятӣ барои ҷинояте, ки ноболиғ содир кардааст, аз ҳадди мӯҳлатҳои дар моддаҳои 87, 88 КҚ Ҷумҳурии Тоҷикистон муқарраршуда баланд бошад, дар чунин ҳолатҳо ҳангоми таъин намудани ҷазо татбиқ намудани моддаи 63 КҚ Ҷумҳурии Тоҷикистон зарурат надорад. Дар ин ҳолат масъала бояд бо дастрасии моддаи 87 КҚ Ҷумҳурии Тоҷикистон ҳал карда шавад.

Дар сурате, ки суд ба хулоса омада аз ҳадди поёнии дар санксияҳои моддаҳои қисми махсуси ҚЧ Қумҳурии Тоҷикистон пешбинигардида ҷазои камтар ё сабуктар таъин намояд, дар ин ҳолат талаботи моддаи 63 ҚЧ Қумҳурии Тоҷикистон бояд риоя карда шавад.

14. Судҳо бояд дар назар дошта бошанд, ки моддаи 87 қисми 1 ҚЧ Қумҳурии Тоҷикистон намудҳои ҷазои ба ноболиғон таъиншавандаро пешбинӣ кардааст, ки ин рӯйхат истисноӣ мебошад. Бинобар ин барои ҷиноятҳои дар синни ноболиғӣ содирнамуда ҷазо бояд дар доира ва муҳлатҳои муқаррарнамудаи моддаи 87 ҚЧ Қумҳурии Тоҷикистон таъин карда шавад.

Ҷазои қатл ё якумра аз озоди маҳрум сохтан ба шахси то синни 18-солагӣ ҷиноятсодирнамуда таъин карда намешавад.

Бояд дар назар дошт, ки мутобиқи моддаи 61 ҚЧ Қумҳурии Тоҷикистон, ноболиғии гунаҳгор ҳолати сабуқкунандаи ҷазо мебошад.

15. Дар мавриди ба ноболиғон таъин кардани ҷазо бо татбиқи моддаи 71 ҚЧ Қумҳурии Тоҷикистон ба судҳо лозим аст масъалаи воғузоштани вазифаҳои муайянро, ки қисми 5 моддаи қайдшуда пешбинӣ намудааст, муҳокима намоянд.

16. Ба судҳо зарур аст, ки ҳангоми баррасии парвандаҳои ҷинояти дар ҳолатҳои пешбининамудаи қонун масъалаи аз ҷавобгарии ҷиноятӣ озод намудани ноболиғонро муҳокима намоянд.

Агар ноболиғ барои аввал ҷинояти начандон вазнин ё дараҷаи миёнаро содир карда бошад, бо роҳи татбиқи намудани ҷораҳои маҷбуркунии дорои хусусияти тарбиявӣ дошта, ки дар моддаи 89 ҚЧ Қумҳурии Тоҷикистон нишон дода шудаанд, ислоҳ ва тарбия кардани онҳо имконпазир бошад, чунин шахс аз ҷавобгарии ҷиноятӣ озод карда мешаванд.

17. Ба иртиботи ноболиғоне, ки парвандаашон қатъ карда мешавад, бояд дар назар дошт, ки мутобиқи моддаи 89 ҚЧ Қумҳурии Тоҷикистон нисбати ин гуна шахс дар як вақт мумкин аст якҷанд ҷораҳои маҷбуркунии дорои хусусияти тарбиявӣ дошта таъин карда шаванд (масалан, огоҳ кардан ва ба назорати падару модар ё шахсони онҳоро ивазкунанда ё мақоми давлатӣ оид ба қор бо ноболиғон супурдан, ба зимма гузоштани ӯҳдадории барқарор кардани зарари расонидашуда, маҳдуд кардани фароғат ва муқаррар намудани талаботи махсус ба рафтор).

Дар мавриди ноболиғро ба назорати падару модар ё шахси онҳоро ивазкунанда додан, суд, прокурор, муфаттиш ва шахси таҳқиқкунандаи ибтидоӣ бояд бовари ҳосил кунанд, ки шахси қайдшуда ба наврас таъсири мусбӣ доранд, кирдори ӯро дуруст баҳо медиҳанд, рафтори зарурӣ ва назорати ҳаррӯзаи ноболиғро таъмин карда метавонанд. Барои ин лозим аст маводҳои тавсифкунанда талаб карда шуда, шароити зиндагии волидайн ё шахси онҳоро ивазкунанда, имконияти таъмини моддии наврас ва ғайра санҷида шаванд. Ба он нигоҳ накарда, ки қонун ризогии волидайн ё шахси онҳоро ивазкунандаро барои ба назорат гирифтани ноболиғ талаб намекунад, чунин розигӣ аз тарафи мақомоти зикршуда бояд гирифта шавад.

Дар сурати қабул кардани қарори қатъ намудани парвандаи ҷиноятӣ ва ба ноболиғ татбиқи намудани ҷораҳои маҷбуркунии дорои хусусияти тарбиявӣ ба назорати падару модар ё шахсони онҳоро ивазкунанда ё мақоми давлатӣ оид ба қор бо ноболиғон супурдан ё маҳдуд кардани фароғат ва муқаррар намудани талаботи махсус ба рафтор, бояд муҳлате, ки дар давоми он ҷораи интиҳобшуда татбиқи мешавад, дар қарор нишон дода шавад.

18. Мутобиқи қисми 1 моддаи 437 ҚМҚ Қумҳурии Тоҷикистон, агар ҳангоми баррасии парвандаи ҷиноятӣ муайян карда шавад, ки ислоҳи ноболиғи бори аввал ҷинояти начандон вазнин ё дараҷаи миёна содир намуда, бо роҳи татбиқи ҷораҳои маҷбурии дорои хусусияти тарбиявӣ ё табобатию тарбиявӣ имконпазир бошад, суд ҳуқуқ дорад ҳукми айбдоркунанда бароварда, ӯро аз адои ҷазо озод намояд ва ба яке аз муассисаҳои махсуси тарбиявӣ ё табобатию тарбиявӣ равон кунад.

19. Дар мавриди ба ноболиғ таъин намудани ҷазо дар назар доштан зарур аст, ки мувофиқи қисми 4 моддаи 21 ҚЧ Қумҳурии Тоҷикистон доғи судӣ барои ҷиноятҳои, ки аз тарафи шахс дар синни то 18-солагӣ содир шудааст, ҳангоми эътироф намудани ретсидиви ҷиноят ба инобат гирифта намешавад. Инчунин доғи судие, ки бо тартиби дар моддаи 84 ҚЧ Қумҳурии Тоҷикистон доғи пешбинишуда барҳам дода шудааст ё бардошта шудааст, ба ҳисоб гирифта намешавад.

Дар баробари ин бояд дар назар дошт, ки доғи судӣ барои ҷиноятҳои дар синни ноболиғӣ содиршуда, ки барҳам нахӯрдааст ё бардошта нашудааст, аломати вазнинкунандаи такрорӣ ва қаблан судшударо ташкил мекунад (масалан, банди "а" қисми 2 моддаи 244 ва банди "в" қисми 2 моддаи 294 КҶ Ҷумҳурии Тоҷикистон).

20. Агар аз тарафи мақомоти тафтиши пешакӣ, дар ҳолати ҷой доштани асосҳои лозима падару модар ё шахсони онҳоро ивазкунанда ё мақоми давлатӣ оид ба қор бо ноболиғонро, ки мувофиқи қонун онҳо барои зарари бо кирдори ҷинояткоронаи ноболиғ расонидашуда ҷавобгарии моддӣ доранд, валекин ба сифати ҷавобгари граҷданӣ ҷалб карда нашуда бошанд, суд бояд дар бораи ҷунин шахсон ва қорхонаҳоро ба сифати ҷавобгари граҷданӣ эътироф намудан таъинот бароварда, ба онҳо ҳуқуқҳои дар моддаи 54 КМҶ Ҷумҳурии Тоҷикистон пешбинишударо фаҳмонад ва шароити иҷрои ин ҳуқуқҳоро таъмин намояд.

Диққати судҳо ба он ҷалб карда шавад, ки мувофиқи моддаи 1089 КГ Ҷумҳурии Тоҷикистон ноболиғони аз синни 14 сола то 18 сола барои зарари расонидашудаашон мустақилона дар асосҳои умумӣ ҷавобгар мебошанд ва танҳо дар ҳолати аз тарафи ноболиғ надоштани даромад ё дигар молу мулки барои ҷуброни зарар қифоябуда вай бояд пурра ё дар ҳаҷми қисмати нокифояи он аз ҳисоби падару модар ҷуброн карда шавад. Бинобар ҳамин ба суд лозим аст аз ҳама пеш масъалаи имконияти аз тарафи худ ноболиғ ҷуброн намудани зарарро муҳокима намояд.

Мутобиқи моддаҳои 22 ва 28 КГ Ҷумҳурии Тоҷикистон ва моддаи 13 Кодекси Оилаи Ҷумҳурии Тоҷикистон барои зарари расонидашуда ноболиғоне, ки дар вақти расонидани зарар, инҷунин дар вақти аз тарафи суд баррасии масъалаи ҷуброни зарар бо тартиби эмансипатсия дорои қобилияти пурраи амал шудаанд ё то ба синни 18-солагӣ расидан ба никоҳ даромадаанд, бо таври мустақилона ҷавобгар мебошанд.

21. Ҳангоми дидани масъалаи ҷуброни зарари маънавӣ, ки дар натиҷаи кирдори ҷинояткоронаи ноболиғ расонида шудааст, ба судҳо лозим аст дар назар дошта бошанд, ки нисбат ба муносибатҳои ҳуқуқии дар натиҷаи расонидани зарари маънавӣ баамалномада, муқаррароти умумии боби 55 КГ Ҷумҳурии Тоҷикистон, алаҳусус дар моддаи 1089 ҳамин кодекс нишондодашуда, амал мекунанд.

Дар сурате, ки агар ноболиғи аз қордаҳсола то ҳаҷдаҳсола барои ҷуброни зарар молу мулк ё манбаи дигари даромад надошта бошад, зарар бояд пурра ё дар қисмати нокифояи он аз ҳисоби падару модар, (фарзандхондагон)-и ӯ ё парасторон, агар исбот карда натавонанд, ки зарар бо гуноҳи онҳо расонида шудааст, ҷуброн карда мешавад.

Андозаи ҷуброни зарари маънавӣ аз тарафи суд бо назардошти хусусияти азоби ҷисмонӣ ва рӯҳии қабрида, дараҷаи гуноҳи ноболиғи зараррасонида ва шахси аз болои ӯ назораткунанда, инҷунин ҳолати моддии шахсони гунаҳгор ва дигар ҳолатҳои қобили тавачҷӯх муайян карда мешавад.

22. Ба судҳо зарур аст, ки аҳамияти тарбиявии муҳофизатҳои судиро оиди парвандаҳои ҷиноятҳои ноболиғон баланд бардошта барои пешгирии содиршавии ин ҷиноятҳо низ диққати махсус зоҳир намоянд; ба иртиботи ҳар як парванда сабаб ва шароитро, ки барои аз тарафи ноболиғон содир намудани ҷиноят мусоидат намудааст, муайян кунанд; норасиҳои қори мақоми давлатӣ оид ба қор бо ноболиғон ва қисмҳои муассисаҳои таълимию ташкилотҳои ҷамъиятии марбут ба пешгирӣ намудани ҳуқуқвайронкунии ноболиғонро, ки дар маҷлиси суд муқаррар гардидаанд, беэътино нагузоранд, бо нишон додани ҳолатҳои мушаххас, ки аз тарафи наврас барои содир намудани ҷиноят мусоидат намудаанд ва шахсе, ки бо гуноҳи онҳо ин ҳолат ба амал омадааст, таъинотҳои хусусӣ бароранд.

Барои таъмини иҷроиши таъиноти хусусӣ назорати қатъӣ бурдан лозим аст. Дар сурати аз тарафи шахси мансабдор бемуҳокима мондани ин қарори судӣ ё барои бартараф намудани қонуншиканин дар он нишондодашуда чора надидан, ҳамҷунин саривақт ба таъиноти хусусӣ ҷавоб надодан, масъалаи ба ҷавобгарӣ кашидани ҷунин шахси мансабдор бо моддаи 531 Кодекси ҳуқуқвайронкунии маъмурии Ҷумҳурии Тоҷикистон бояд ҳал карда шавад.

23. Талаботи моддаи 357 КМҶ Ҷумҳурии Тоҷикистон ба намояндаи қонунии ноболиғи маҳкумшуда. ки пас аз баровардани ҳукм ба синни 18-солагӣ расидааст, паҳн карда мешавад.

Судҳои марҳилаҳои қассатсионӣ ва назоратӣ бояд шикоятҳои намояндаҳои қонуниро

новобаста аз мавқеъи бо парванда ишғолкардаи маҳкумшудаи ноболиғ ё чабрдида дида бароянд.

24. Ҳангоми дида баромадани пешниҳодномаҳо оиди аз колонияҳои тарбиявӣ ба колонияҳои ислоҳӣ ё колонияҳои ислоҳии сукунат барои шахси аз беэҳтиётӣ ҷиноят содирнамуда гузаронидани шахсони ба синни 18 сола расида ба судҳо лозим аст, ки ҳолатҳои расмиятпарастиро барҳам дода, дар вақти қабул кардани қарор асосан зарурати ба даст овардани натиҷаҳои нисбатан пурра чиҳати ислоҳ гардидани маҳкумшудагонро асос кунанд.

25. Ба судҳои марҳилаи кассатсионӣ ва назоратӣ лозим аст, ки дурустии татбиқ намудани қонунгузорию бо парвандаҳои оиди ҷиноятҳои ноболиғон аз тарафи судҳои зинаи аввал ба таври дақиқ санҷида, ба ҳар як ҳолати риоя нагардидани қонун эътибори ҷиддӣ дода, барои бартараф намудани камбудихо чора андешанд.

26. Ба судҳо лозим аст, ки мунтазам таҷрибаи баррасии парвандаҳои оиди ҷиноятҳои ноболиғонро омӯхта ҷамъбаст намоянд ва дар ҳолати ҷой доштани асосҳо ба ташкилотҳои дахлдор ва шахсони мансабдор барои чора андешидан оиди пешгири намудани ҷиноятҳои ноболиғон, пешниҳодномаҳо равона намоянд.

27. Бинобар қабул гардидани қарори мазкур, қарори Пленуми Суди Олии ИҶШС аз 3 декабри соли 1976 № 16 “Дар бораи таҷрибаи аз тарафи судҳо татбиқ намудани қонунгузорӣ бо парвандаҳои оиди ҷиноятҳои ноболиғон ва ҷалб намудани онҳо ба фаъолияти алайҳи ҷиноятӣ ё зиддиҷамъиятӣ” ва қарори Пленуми Суди Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 13 ноябри соли 1996 №3 “Дар бораи таҷрибаи аз тарафи судҳо татбиқ намудани қонунгузорӣ бо парвандаҳои оиди ҷиноятҳои ноболиғон ва ҷалб намудани онҳо ба фаъолияти алайҳи ҷиноятӣ” беэътибор доништа шавад.

**Раиси Суди Олии  
Ҷумҳурии Тоҷикистон**

**С. Фатҳиллоев**

**Котиби Пленум,  
Судяи Суди Олии  
Ҷумҳурии Тоҷикистон**

**З.Н. Азизов**